

бөлімлерінен шербет таярланып ишилсе неврастения, тутқанақ кеселліктері, асқазан ішек кеселліктері, бауыр кеселліктерін емленген. Әдіраспан өсімлігінің бул шыпалы қасиеттері бойынша мағлыұматлар «Авесто» кітабында да жазып қалдырылған. Халқымыз ерте заманлардан берлі арнаулы жол менен алынған әдіраспан смоласының емлік қасиеті бар екенлігін билип келген хәм көплеген кеселліктерді тәбийй жол менен емлей алған. Адамлар өсирилип атырған өсімлик үстине тесикшелери бар болған табақ ямаса қазан жауып қойылады. Өсімлик өсиуін дауам еттирип, жабылған ыдысқа смолалар отырады. Қырып алынған смолалар хәр түрлі кеселліктерді емлеуде жүдә күшли тәсирге ийе деген мағлыұматлар бар.

Халық тәжрийбесінде шама менен 100 гр әдіраспан 10 литр сууда жабық ыдыста 15-20 минут қайнатылып, 2 саат тындырып қойып сүзіледі. Күн ара 20 күн дауамында 10-15 минуттан 30-40°C суға әдіраспан суйықлығы қосылып шомылса тери кеселліктері, ревматизм, зат алмасуы бузылған халатларды емлеуде халық педагогикасында халқымыз арасында тууры нәтийже берген. Халқымыз әдіраспан өсімлігін түтетіу аркалы ләң, қызадық, безгек кеселліктерін емлеуде дурыс пайдалана алған. Кесел адамлар жатқан ханаларға дезинфекциялау мақсетінде әдіраспан түтетілген хәм хәзирги ўақытта да халқымыз арасында кең тарқалған усуллардан бири сыпатында қолланылып келинбекте. Халқымыз арасында ески заманлардан берлі және де әдіраспанның хәзирге шекем сақланып келинген емлік қасиетлерінен бири хәмледар хаялдың тууы алдыннан әдіраспан түтетіу қасиеті

Әдебиетлар

1. Алдашев А., Әлимханов Ж. «Қазақтың халық медицинасының купиясы». –Алмата: «Қазақстан», 1992.
2. Курмуков А.Г., Белоліпов И.В. Дикорастущие лекарственные растения Узбекистана. -Т.: "EXTREMUM PRESS", 2012.
3. Холматов Х.Х., Қосимов А.И. Русча-латинча-ўзбекча доривор ўсимликлар луғати. -Т.: ИбнСино, 1992.

Мақолада ёшларга исирик ўсимлігінинг даво хусусиятларини ўргатиш ва эмлаш тажрибалари хусусида сўз боради.

В статье даётся подробная информация о лечебных свойствах растения- гармолы, издавна применяемой в народной медицине. Гармола широко применяется для лечения различных заболеваний.

The article contains thorough information about medicinal properties of plant-Peganum harmala that has been used in folk medicine for a long time. Harmola is widely used for treating different diseases.

ПРОФЕССИОНАЛ ТӘЛИМНИҢ АБЗАЛЛЫҚЛАРЫ ХӘМ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРЕПТЕРИ

Қ.Д.Қаңғлибеков - *Қарақалпақстан Республикасы кәсіплік билимлендириуді раўажландырыу хәм муўапықластырыу басқармасы баслығы*

Таянч сўзлар: профессионал таълим, касб-хунар, қизиқиш, қобилият, экономика, ишсизлик муаммоси, иш берувчи.

Ключевые слова: профессиональное образование, профессия, интерес, способности, экономика, проблема безработицы, работодатель.

Key words: professional education, profession, interest, ability, economics, unemployment problem, employer.

Жәхәннің раўажланған мәмлекетлерінде тәлим-тәрбия жумыслары жолға қойылуы, мектептерде әмелге асырылатуғынын үйрениу аркалы биз гәрезсиз республикамыздың миллий тәлим системаларын жаңадан шөлкемлестиріуді, тәлим-тәрбияда мектеп жумысын шөлкемлестиріуде ескирип, гөнериіп қалған, өз әхмийетін жоғалтып баратырған искерлік формалары хәм усулларынан тезирек ўаз кешіу, оны мүнәсип тәризде жаңалауда қосымша бай дәреклерге де ийе болыуымыз шәрт. Атап өтсек, хәзирги заман билимлендириу системасында мәмлекет хәм жәмийет талабы хәм мәплерін сәулелендирип туруы зәрүр.

Илим хәм техниканың раўажланыуы жаңа технологиялық революция шараятында жетискенліклерге ийе искерлік көрсете алатуғындай жәмийет ағзаларын жетилистирип беріу, жас аўладты кәсіп-өнерге бағдарлау хәм де орта тәлимнің көп вариантлы үшінши басқышын ен жайдыруу тәлим-тәрбия беріуде ең алдыңғы педагогикалық қуралларды қолланыу, тәлимде жаңа идеяларды алға сүріуші хәм дәретиушіликке кең жол ашыу оның ең мақул системаларын жаратыу киби жәхән тәжрийбелерін үйрениу мақсетке муўапық

буның тийкаргы себеби әдіраспанның қурамындағы алкалоидлардың емлік шыпасы есапланады [2].

Айырым халатларда кең жайлауларда әдіраспанның көбейуі нәтийжесінде жайлаудағы өсімликтердің кемейіп кетиуі гүзетиледи, буның тийкаргы себеби бул жерлерде адраспанның өсиуі нәтийжесінде топырақтағы қурамы өзгериіп барыуы әдіраспанның сол жерде қалып жауын қар суулары менен топыраққа сиңип барыуы нәтийжесінде болыуы мүмкин. Булар толық түрде әдіраспанда қандай да бир тәсир етиуші күшлер бар екенлігін көрсетеди. Усы күшлерді халық педагогикасында жаслардың емлік билимлерді ийелесінде тәсири мол екенлігін дәлиллеп туратуғын қубылыстардың бири есапланады.

Абу Али Ибн Сино әдіраспанды бууылар аўырығанында хәм нерв системасы аязлағанда аўыруды қалдырушы дәри сыпатында пайдаланған. Буның ушын аўырған жерге әдіраспанның жер үсти бөлімін езиіп байлауға усыныс еткен. Халық медицинасында әдіраспанның жер үсти бөлімінен таярланған қайнатпа қотыр хәм басқа тери кеселліктерін емлеуде, және де безгек, тутқанақ, уйқысызлық, шамаллау хәм тағы басқа кеселіліктерді емлеуде ислетиледи. Туқымынан таярланған қайнатпа зығыр туқымының қайнатпасы менен бирге демқыспа, дем алыудың қыйынласқанларында, қызыл бурыш тухмы менен қайнатпасы зыянланған халларды емлеуде пайдаланылған. Әдіраспан күйдирилиіп бас аўырғанда ийискелетілген. Хәзирги ўақытта медицина илиминде әдіраспанның дәрилік препараты дезоксипеганин гидрохлорид ислетиледи. Мононеврит, неврит, полиневрит кеселіліктерін емлеуде шыпалы қасиеті бар.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

болады.

Бүгінги күнде кең көлемдеги реформаларды өз басынан кешірип атырған бизің системамыз ушын бул үлкен әхмийетке ийе. Кейинги жылларда жәхән тәлими бойынша бир қанша илимий мақалалар, семинарлар, ушырасыулар өткерилди. Буны бизің тәлим системамыз да шет елдерде оқыу-тәрбия жумысларының жолға қойылуына итибар хәм қызығыушылықтың артып баратырғанлығы менен дәлиллеиміз.

Билимлендириу системасын раўажландырудың «Миллий дәстүри» билимлендириудеги кризис жағдайын жоқ етиу ушын хәм де раўажланыуға, жәхән цивилизациясында адамгершіликлі болыуға гуманистлик идеяларды терең синдириуға бағдарланған Өзбекстанның жаңа тәлим идеясын қәлиплестиріу хәм әмелге асыруыдағы жетекшилигине қаратылған.

Президентимиз бунда билимлендириу системасының узақ мүддетли келешегін ойлаған халда төмендеги элементтерге де итибар қаратыу лазым екенлігін атап көрсетти:

• Өзбекстан халқы санының жас өзгешелигине итибар беріу;

- Инновациялық-технологиялық бурылыс хэм экономиканың курамындағы өзгерислер шараятында ислейши хызметкерлердин кәсиплик искерлигиниң артырыуы;

- Хәзирги хэм жаңа аўладлар тәрәпинен индустриаллық илимий идеяларды илажы барынша толық масштабта хэм қысқа мүддетлерде өзлестириў зәрүрлиги, бул болса адамлардың қайта ислеп шығарыўға хэм өмир искерлигинде жаңа шараятларға тез үйлесе алыў имканиятын береді;

- Постиндустриал илимий идеяларды тез өзлестириў, жас аўладқа инновациялық руўхты жүзеге келтириў ушын информация жолларынан пайдаланыў зәрүрлигин келтирип шығарады;

- Үзликсиз билимлендириў системасы хэм аралықтан оқытыўды раўажаландырыў зәрүрлиги артпақта.

Жоқары мәмлекетлик дәрежедеги билимлендириў системасын раўажландырыў стратегиясында экономикалық зәрүрликлерди есапқа алып тәлим системасын өзгертиўдин мақсети хэм бағдарлары төмендегише белгиленген болыўы керек: оны узақ мүддетли келешекте раўажландырыўдың тийкаргы көрсеткишлери мазмуны хэм информациялық-технологиялық тийкарын инновациялық жаңалаў принципери, оқытыўшылар курамын таярлаў хэм қайта таярлаў бағдарлары; билимлендириўдин шөлкемлестирилген формалары пән хэм билимлендириўдин интеграциялаў усыллары.

Билимлендириў системасында сапаны асырыў ушын интернет хэм ғалаба хабар қураалларынан жедел пайдаланыў, милий тәлим хэм информация тармағын қәлиплестириў, усы тийкарда аралықтан оқытыўды раўажландырыў жаңа идея, жаңа билим көнликпелерин дәреклерден таңлаў жолы аркалы өзлестириў имканиятын береді.

Профессионал тәлим системасын алдыңғы шет ел тәжирийбелери тийкарында қәлиплестириў басланғыш, орта хэм орта арнаўлы профессионал тәлим басқышларын ендириў аркалы мийнет базары ушын тәжирийбели хэм бәсекиге шыдамлы кадрлаў таярлаў хэм де усы процеске ис бериўшилерди кең түрде қамтып алыў мақсетинде бир қанша тәлим мәкемелери тармақлары шөлкемлестирилди.

Профессионал тәлимди кең ен жайдырыў мақсетинде кәсипке оқытыў орайларын шөлкемлестириў ушын бир қатар ис-иләжлар ислеп шығылды.

Хәзирги күнде тәлим процесинде инновациялық технологияларды, педагогикалық хэм ахборот технологияларын оқыў процеслеринде қолланыў менен биргелikte инсан психикасының турақлылығы хэм шыдамлылығын асырыў мақсетинде интерактив методларды қолланыў итибарды талап етпекте. Интерактив методлардан пайдаланыў орта арнаўлы оқыў орынларында оқыўшыларды тек ғана оқытыўшылар тәрәпинен берилген таяр билимлерди ийеләўге емес, ал өзлери де өзбетинше үйрениўге, излениўге ийтермелейди. Буннан тийкаргы мақсет көнликпе хэм тәжирийбелер тийкарында шахстың билиў хэм жеке қәбилетин, ақыллы кәмалатын, мийнет хызметине болған мүнәсибетин және өмирге болған көзқарасын жетилистириўден ибарат.

Педагогика, психологияда инсан өзиндеги кемшиликлерди сапластыра алатуғынлығы, өзін-өзи жетилистиретуғынлығы, өз билимлерин беккемлей алатуғын қәбилетлерге ийе екенлиги илимий жақтан тастыйықланған. Бирақ, оқыўшы жасларымыз өз қәбилетлерин жоқары дәрежеде көрсете алмайды. Себеби, оқыўшы тәбияттағы өз микродүньясын анықлық пенен сүүретлеп берсе де, өзін-өзи билиўде хәр қыйлы социаллық жағдайларда өзін-өзи нәтийжели басқара алыўда айырым машқалаларға дус келмекте.

Болажақ қәнигениң өз бетинше исләйи даўаында

еркин пикирге ийе болыўы оқытыўшы-устазлар тәрәпинен билдирилген мүнәсибетлерге де байланыслы болады. Оқытыўшы-устазлар оқыўшыларға туўры мәсләхәт берип, илимий-дәретиўшилик излениў методлары, қурааллары, ыызамлылық қағыйдалары менен таныстырып барыўы ләзим. Соның менен бирге, оқыўшыларға еркин пикир жүритиў ушын имканият бериў, олардың хәр қыйлы пикирлерин қабыл етиў, талабалардың оқыў процесиндеги жеделлигин тәмийинләй, талабаларды өз бетинше пикирлерин баян етиў процесинде күлкиге қалмаўға исендириў, хәр бир болажақ қәнигениң өзбетинше пикир жүрите алатуғынлығына өзлеринде исеним сезимин оятыў керек. Болажақ қәнигениң өзбетинше пикирләйинде хәр қыйлы пикирлер пайда болады. Егер болажақ қәнигелер оқыў процеслерине белсенди қатнасса хэм айрықша өзлестириўине өзлериниң жуўапкер екенлигин сезе алса бул күтилген нәтийжени береді.

Бүгинги күнде барлық тараў хэм бағдарларда үлкен ислер әмелге асырылмақта. Аймақларда жаңа кәрханалар иске түсип, жәмийетлик инфрасистемасын раўажландырмақта. Алдында және үлкен режелер хэм мақсетлер бар. Булардың бәршеси тәжирийбели болған қәнигелерге болған талапты асырмақта. Соның ушын хәр тараўдың раўажланыў, проектлердин орынланыўы жетик қәнигелерге байланыслы.

Сонлықтан, кейинги жылларда билимлендириў системасын модернизациялаў, оқытыўдың заманағәй форма хэм технологиялары енгизилмекте. Аймақларда жаңа тәлим бериўши мәкемелер пайда етилип, талап жоқары болған қәнигелер таярлаўға шараят жаратылмақта.

Колледжлер тийкарында профессионал тәлим мәкемелериниң жаңа тармағын қәлиплестириў ўазыйпасы қойылды. Усы мәкемелерде басланғыш орта хэм орта арнаўлы профессионал тәлим дәстүрлери тийкарында кадрлар таярланады. Оқытыў мүддетлери зәрүр билим, тәжирийбе хэм көпликпелердин курамалығына қарап хәр түрли болады. Бул системаны енгизиўден алдын олардың методологиясын жаратыў, тәлим дәстүрлерин халық аралық талаптар тийкарында жаңадан ислеп шығыў, оқытыўшы хэм ислеп шығарыўшы усталарды таярлаў хэм қайта таярлаў, қәнигелигин асырыў зәрүрлигин атап көрсетеди. Жасларды кәсип-өнерге қызықтырыў бойынша профессионал тәлим системасын алдыңғы раўажланған мәмлекетлер тәжирийбелери тийкарында қәлиплестириў басланғыш, орта хэм орта арнаўлы профессионал тәлим басқышларын раўажландырыў аркалы мийнет базары ушын бәсекиге шыдамлы кадрларды таярлаў хэм бул процеске кадрлар таярлаў улыўма билим бериў мәкемелериниң 9-класс питкериўшилері есабынан қәлиплестирилген топарларда еки жыллық улыўма тәлим хэм қәнигелик пәнлердин интеграцияланған дәстүрлери тийкарында күндизги тәлим формасында әмелге асырылады.

Билим алып атырған болажақ қәнигелер Өзбекстан Республикасы мәмлекет бюджеті есабынан базалық есаплаў муғдарының бир есе муғдарында бир айлық стипендия хэм де үш мәхәл аўқат пенен тәмийинленеди. Бунда кәсип-өнер мектеплери болажақ қәнигелерин үш мәхәл аўқат пенен тәмийинләй ямаса усы үш мәхәл аўқат пулларын оларға төлеп бериў хуқықына ийе. Бул дегени, финанслық техникалық базаны беккемләй хэм кадрлаў таярлаў қәрежетлерин Өзбекстан Республикасы мәмлекетлик бюджеті қаржысы есабынан әмелге асырып отырады.

Ал, жұмыс бериўшилерди бул мәселеге тартыў мақсетинде Президентимиз жаңа профессионал тәлим системасын мийнет базары талаптары менен байланыстырыў керек екенлигин айрықша ескертип өтти. Көпшилик орынларда жұмыссызлық жүзеге келип атырған бир ўақытта исши кәсиплер бойынша қәнигелерге үлкен зәрүрлик бар екенлиги атап өтилди. Мәсе-

лен, жеңил санаатта 46 мың, қурылыста 104 мың, металл ислеп шығарыўда 71 мың, хызмет көрсетиў тараўында 67 мың қәнигелер жетиспей атырғанлығы анықланды. Бул тәлим хәм ислеп шығарыў ортасында байланыстың хәм жақын бирге ислесиўдиң жоқ екенлигинен жүз берип атырғанлығы хәс кимге сыр емес.

Сол себепли питкериўшилерди жумысқа жайласты-

рыў ямаса өз бизнесин жолға қойыўда билимлендириў мәкемелериниң тийкарғы өлшемлери болыў керек екенлиги атап көрсетилди. 2017-жылда қайта тикленген 10-11-класс болажақ қәнигелер ушын оқыў ислеп шығарыў комплекслери тоқтатылды. Буның есабынан артып қалған қаржылар жаңа профессионал тәлим системасын қаржылардырыўға бағдарланды.

Әдебиятлар

1. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққийети ва халқ фаровонлиги гарови” темасындағы Өзбекстан Республикасы Конституциясы қабылланған күниниң 24 жыллығына бағышланған баянаты. –Т.: “Ўзбекистон”, 2017. 48-б.
2. Өзбекстан Республикасы Президентиниң 2017-жыл 7-февралдағы пәрманы менен тастыйықланған «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси».
3. Өзбекстан Республикасы Нызамы «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида (янги таҳрири)». 2016-жыл 13-апрель.
4. Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015.
5. Ишмухамедов Р. ва б. Таълимда инновацион технологиялар. -Т.: «Истеъдод», 2008.
6. Палий В.Ф. «Теория бухгалтерского учета»: современные проблемы. - М: «Бухгалтерский учет», 2007, -С.11.
7. Данилов А.С., Юлдашев З.Ю. Национальная экономика. – Т.: «Янги аср авлоди», 2003.

РЕЗЮМЕ

Мақолада касб-хунарға йўналтирилган таълимнинг афзалликлари ҳақида маълумот берилди. Профессионал таълимнинг мутахассис ҳаётида катта аҳамиятга эга эканлиги, ундаги қизиқиш ва қобилят билан чамбарчас боғлиқ. Жамиятимиздаги ишсизлик муаммоси иш берувчи билан ўрта ва ўрта махсус муассасаларининг биргаликда иш олиб бормаслиги оқибатида вужудга келганлиги такидлаб ўтилди.

РЕЗЮМЕ

В статье дается обзор преимуществ профессионального образования. Важность профессионального образования в жизни специалиста тесно связана с его интересами и способностями. Было отмечено, что проблема безработицы в нашем обществе является результатом отсутствия сотрудничества между работодателем и учреждениями среднего и среднего специального образования.

SUMMARY

The article provides an overview of the benefits of vocational education. The importance of professional education in the life of a specialist is closely related to his interests and abilities. It was noted that the problem of unemployment in our society is the result of a lack of cooperation between the employer and institutions of secondary specialized education.

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ АСАРЛАРИНИ БАДИИЙ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ АСОСЛАРИНИНГ ДОЛЗАРЪ МАСАЛАЛАРИ

Б.Ж.Қоржовов – катта ўқитувчи

Қарши давлат университети

Таянч сўзлар: бадиий таҳлил, ижод, илҳомланиш ҳодисаси, ижодий услуб, истеъдод, тасвирий санъат, илмийлик.

Ключевые слова: художественный анализ, креативность, вдохновение, креативный стиль, талант, изобразительное искусство, научность.

Key words: literary artistic analysis, creativity, inspiration, creative style, talent, art, scientific, character.

Санъат миллат маданиятининг энг олий ифода-ларидан ҳисобланади. Халқимиз (Аждодларимиз) томонидан яратилган маданий ёдгорликлар, номдодий маданий мерос объектлари, урф одат анъана ва қадриятлар санъат воситасида ўсиб келаётган ёш авлод қалбига, онгу шуурига сингдирилади. Шундай санъат турларидан бири бу тасвирий санъатдир. Унинг ифода воситалари ва қамров имкониятлари шу даражада кенги, мусаввирлар тасвирий санъатнинг турли оқим ва йўналишларида ижод қилиб бетақрор санъат асарларини яратиб келишмоқдалар. Мўъжизавий тасвирий санъат асарларининг сеҳри, жозибаси, сири, ғоявий ва мантиқий асосидаги бадиий ҳамда ҳаётий мазмунини англаш учун уларни илмий жиҳатдан ҳаққоний ва малакали таҳлил қилиниши зарурдир. Санъат асарида юксак мазмун, моҳият ва мантиқийлик ўз ифодасини топмаса у инсон қалбини жунбўшга келтирувчи санъат даражасидаги асар ҳисобланмайди. Бу ҳақда Арасту бундай дейди. “Мусаввирликда ҳам шундай (қонуният бор), рассом ўз ишига моҳир бўлиши мумкин, аммо уни ҳар қандай тасвири учун эмас, балки гўзал намуналардан қолишмайдиган тасвирлари учун мақтайдилар” [1:20].

Бугунги кунда тасвирий санъат машғулотларида асарларни бадиий, илмий ўрганишга эътибор ғоятда суст бўлганлиги сабабли, ўқувчиларнинг санъат асарлари ҳақидаги фикрлари қарашларида катта бўшлиқ пайдо бўлиб қолмоқда. Бу ҳолатни бир неча авлод вақилларида ҳам кузатиш мумкин. Бунинг асосий сабабларидан бири асарларни таҳлил қилиш йўллари, бу борадаги билимлар мажмуи ва ўқитишнинг илгор педагогик ва ахборот технологияларидан фойдала-

нишнинг самарали йўллари етарли даражада ишлаб чиқилмаганлигидир. Зеро, бугунги глобаллашув жараёнида барча фанлар қатори тасвирий санъат дарсларида асарларни бадиий таҳлил қилишни замонавий асосда ўқитиш ўқувчиларнинг мантиқий фикрлаши ва илмий дунёқарашини ўстиришда муҳим ҳисобланади. Ўқувчилар асарларни бадиий таҳлил қилиш йўллари ўзлаштиришмаса, ҳақиқий санъат асарлари, уларнинг мазмун моҳиятини тушуниб ета олишмайди, шунингдек, мукамал санъат асарлари яратга олиш имконига ҳам эга бўлмайдилар. Маълумки, барча санъат турлари қаторида тасвирий санъат ҳам инсоннинг эстетик диди, эзгу фазилатларининг шаклланишида ва гўзал орзу истакларининг яралишида муҳим ўрин тутди.

Ўқувчилар санъат асарларини моҳиятини англаб етмаса, ундан маънавий қувват ҳам олаолмайди ва натижада санъатга, маданиятга эътибор мутлоқа бўлмайди. Санъат асарларини тушуниш, англаш, уни ўқий олиш ўқувчининг нафақат маданиятига балки унинг онги-тафаккурига ижобий таъсир этиб, ҳаёт ҳақида таасуротларини жамлашга ёрдам беради.

Таълим муассасаларида тасвирий санъат тарихи ва назарияси фанлари орқали, ўқувчиларга асарларининг бадиий таҳлили қисқача ўргатилиб кетилади. Бироқ бадиий таҳлил асосларини ўргатадиган фанларнинг мазмуни, ўқитиш шакли ва методларининг замон талабларига мос тарзда ишлаб чиқилмаганлиги сабабли санъатни тушуниб таҳлил қила оладиган педагог кадрлар тайёрлаш масаласида камчиликлар мавжуд. Оқибатда эса умумий ўрта таълим мактабларида тасвирий санъат машғулотларининг ҳам сифат